

OBOWIĄZEK PIECZY NAD RZECZĄ W UMOWIE SKŁADU

Specjalizacja pracy poszczególnych jednostek gospodarczych oraz konieczność przestrzennego przemieszczania towarów powoduje, że w drodze od dostawcy do nabywcy towar znajduje się w fizycznym władaniu wielu podmiotów.

Dystrybucja przestrzenna wyprodukowanych towarów wymaga współdziałania producentów względnie jednostek handlowych z jednostkami prowadzącymi działalność usługową w obrocie towarowym. Działalność taką prowadzą między innymi przedsiębiorstwa składowe. W wyniku zawieranych umów na jednostki te nałożone zostają określone obowiązki. Jednym z podstawowych obowiązków jest obowiązek pieczy¹ nad rzeczą (towarem) polegający — mówiąc najogólniej — na „czuwaniu, by stan jej przez okres obowiązywania umowy nie uległ pogorszeniu”².

Poniżej chciałbym się podzielić kilkoma uwagami na temat tego obowiązku, które nasunęły mi się w trakcie analizowania umowy składu i przechowania. Ustalenia dotyczące obowiązku pieczy nad rzeczą wynikającego z umowy składu czy przechowania, mogą być również przydatne przy analizie innych umów związanych z usługami na rzecz towarów.

I

Charakterystyczne dla zobowiązań wynikających z umów o usługi na rzecz towarów jest występowanie obok obowiązku pieczy obowiązku wydania rzeczy w stanie nie pogorszonym. Dotyczy to także umowy składu. Może powstać pytanie: czy jest celowe wyodrębnianie w takim wypadku obowiązku pieczy skoro jest on w pewnym sensie

¹ Termin „piecza” używany jest w literaturze najczęściej. Niekiedy jednak na oznaczenie tego obowiązku używa się zamiennie innych terminów np. „obowiązek ochrony”, „troski”, „starania o rzecz”, „czuwania”. Por. przykładowo M. Sośniak, *Prawo przewozu lądowego*, Warszawa 1974, s. 68 i nast.; W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1974, s. 390; J. Okolski, *Odpowiedzialność kolei za szkody w przesyłkach*, Warszawa 1972, s. 38; *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, Warszawa 1972, s. 1669 i 1687; A. Ohanowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1972, s. 462; W. Górski, *Umowa przewozu*, Warszawa 1972, s. 245.

² *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, s. 1669.

instrumentalnym w stosunku do obowiązku wydania rzeczy w stanie nie pogorszonym³?

Roszczenie w wypadku niewykonania obowiązku wydania rzeczy w stanie nie pogorszonym będzie przysługiwało wierzycielowi dopiero wówczas, gdy towar ulegnie pogorszeniu (nastąpi utrata, ubytek lub uszkodzenie).

Natomiast o niewykonaniu obowiązku pieczy można mówić już, gdy towar jest narażony na utratę, ubytek czy uszkodzenie. W ramach bowiem tego obowiązku adresat zobowiązany jest do wykonania czynności zmierzających do tego, by towar nie uległ pogorszeniu. Wierzyciel może mieć więc interes w wykazaniu niewykonania tylko tego obowiązku. W szczególności przeprowadzony przez wierzyciela dowód niewywiązania się z obowiązku pieczy może stanowić podstawę do odstąpienia od umowy na podstawie przepisów o zwłoce dłużnika w wykonaniu zobowiązań wzajemnych⁴.

Na zasadzie art. art. 476 i 491 k.c. wierzyciel może odstąpić od umowy wzajemnej gdy: 1) zobowiązanie wynika z umowy wzajemnej, 2) dłużnik z przyczyn przez siebie zawinionych nie spełni świadczenia w terminie, 3) określi dodatkowy termin na spełnienie świadczenia.

Nie ulega wątpliwości, że umowy o usługi na rzecz towarów mają charakter umów wzajemnych. Zawsze bowiem świadczenie w postaci konkretnej usługi w obrocie towarowym jest odpowiednikiem świadczenia pieniężnego drugiej strony. Odnosi się to także do umowy składu, gdzie odpowiednie świadczenie składającego wyznaczone jest aktualnie obowiązującymi taryfami⁵.

Blżej należy zatrzymać się nad:

- a) określeniem powiązania obowiązku pieczy z świadczeniem wynikającym z umowy składu,
- b) uściśleniem terminu wykonania tego świadczenia.

Ad a) Dłużnik dopuszcza się zwłoki, gdy w terminie nie spełnia świadczenia. Należy jednak odróżnić konkretny obowiązek, powiązany z długiem funkcjonalnie, od samego długu jako obowiązku spełnienia świadczenia⁶. Czy więc można mówić o niespełnieniu świadczenia po wykazaniu niewykonania obowiązku pieczy? Czy w ogóle można mówić o niespełnieniu świadczenia po stwierdzeniu niewykonania jakiegoś obowiązku?

³ Najczęściej bowiem wywiązanie się z obowiązku pieczy prowadzi do wykonania obowiązku wydania rzeczy w stanie nie pogorszonym. Może jednak nastąpić sytuacja, że rzecz nie ulegnie pogorszeniu pomimo braku pieczy nad nią.

⁴ Pomijam ewentualne roszczenia na zasadzie art. 439 k.c.

⁵ Np. Taryfa za usługi w polskich morskich portach handlowych wprowadzona Zarządzeniem Dyrektora Naczelnego Zjednoczenia Portów Morskich nr 12 z dnia 1 lipca 1974 r.

⁶ Zwraca na to uwagę A. Klein, *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Wrocław 1964, s. 21 i nast.

W literaturze wyróżnia się tzw. obowiązki główne i uboczne. A. Klein uważa, że jeśli „dzielić poszczególne obowiązki [...] na rodzaje, to przede wszystkim pod tym kątem, czy ich funkcjonalny związek z długiem [...] jest tego rodzaju, że ich niewykonanie prowadzi do niespełnienia świadczenia albo też wprawdzie do jego spełnienia, jednak nienależytego”⁷.

Podziału tego nie należy mylić z podziałem obowiązków na uboczne i samoistne⁸. Odnosi się on przede wszystkim do obowiązku przechowania rzeczy⁹. Chodzi mianowicie o to, że często obowiązek ten wynika z innych umów niż z umowy przechowania czy składu. W tym znaczeniu charakter uboczny będzie miał obowiązek przechowania rzeczy wynikający z umów przewozu, komisju, zlecenia itp.

O niespełnieniu świadczenia po stwierdzeniu niewykonania jakiegoś obowiązku będzie więc można mówić gdy przyjmie się, że obowiązek ten jest obowiązkiem głównym. Jaki charakter pod tym względem ma obowiązek pieczy?

Należy zwrócić uwagę, że nie można z góry ustalić, czy dany obowiązek ma charakter obowiązku głównego (istotnego) czy ubocznego (dodatkowego), trzeba bowiem liczyć się przede wszystkim z wolą stron¹⁰.

Wydaje się, że i obowiązek pieczy w zależności od konkretnego stosunku zobowiązaniowego może mieć charakter zarówno obowiązku głównego jak i ubocznego. Inne jest bowiem np. powiązanie funkcjonalne z długiem tego obowiązku nałożonego na sprzedawcę od chwili przeniesienia własności rzeczy na kupującego aż do chwili wydania¹¹, a inne przy wykonywaniu zobowiązania z umów przechowania czy składu¹².

Za uznaniem obowiązku pieczy wynikającego z umowy składu za obowiązek główny przemawiają w szczególności następujące względy:

1) Cel gospodarczy umowy składu. Celem tym jest „zamiar składającego uchronienia oddawanej na przechowanie rzeczy przed utratą, ubytkiem lub pogorszeniem jej stanu . . . ”¹³. Można powiedzieć, że po to składający oddaje rzecz na skład, by miała ona zapewnioną pieczę, której z określonych przyczyn sam nie chce lub nie może zapewnić.

⁷ Ibidem, s. 24.

⁸ Por. np. *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, s. 1669.

⁹ Ale nie tylko. Podobnie dzieli się np. obowiązek przewiezienia rzeczy. Por. przykładowo W. Górski, *Umowa przewozu*, s. 50-51.

¹⁰ Bliżej w tej kwestii zob. A. Klein, op. cit., s. 24 - 25. Zob. także G. Domański, *Z problematyki założeń odpowiedzialności cywilnej*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1973, nr 2, s. 149.

¹¹ Taki przykład obowiązku pieczy jako obowiązku ubocznego podaje G. Domański, op. cit., s. 149.

¹² Większość autorów, nie analizując bliżej obowiązku pieczy, stwierdza, że w wypadku tych umów (także przy umowie przewozu) ma on charakter obowiązku podstawowego (głównego). Patrz literatura przykładowo wskazana w przypisie 1.

¹³ W. Górski, *Prawo przewozowe*, Warszawa 1973, s. 166. Autor ten podkreśla (s. 167), że piecza nad rzeczą wyróżnia umowę składu spośród innych umów o świadczenie usług.

2) Znaczna część przepisów regulująca umowę składu zawiera normy będące dyrektywami instrumentalnymi nakazującymi określone zachowania składające się na pieczę nad rzeczą (towarem).

3) Przepis k.c. nakładający na przedsiębiorstwo składowe obowiązek konserwowania przyjętych na skład towarów ma charakter przepisu* bezwzględnie obowiązującego (art. 854 § 1). Niewątpliwie jest, że większość działań składających się na konserwację ma na celu zachowanie rzeczy w stanie nie pogorszonym.

4) Odszkodowanie za utratę, uszkodzenie lub ubytek ograniczone jest przy umowie składu do zwykłej wartości towaru, chyba że szkoda wynika z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa przedsiębiorstwa składowego (art. 856 k.c.). Występując z roszczeniem poszkodowany wierzyciel nie zawsze będzie więc w pełni zaspokojony. Przyjęcie, że obowiązek pieczy jest funkcjonalnie powiązany z długiem w ten sposób, iż niewykonanie jego prowadzi do niespełnienia świadczenia, pozwala wierzycielowi na odstąpienie od umowy jeszcze przed ewentualnym zniszczeniem towaru.

Ad b) Dłużnik dopuszcza się zwłoki, gdy z przyczyn przez siebie zwinionych, nie spełnia świadczenia w terminie.

Obowiązek pieczy rozciąga się na czas od przyjęcia towaru w fizyczne władanie przez dłużnika, aż do czasu wydania go osobie uprawnionej. Zaspokajanie interesów wierzyciela ma mieć więc miejsce stale w pewnym odcinku czasu (oznaczonym lub nie). Taki charakter tego głównego obowiązku decyduje, że świadczenie przedsiębiorcy składowego ma charakter ciągły¹⁴. Świadczenia o charakterze ciągłym pod względem czasu są podzielne. Nie wywiązać się z obowiązku pieczy może więc dłużnik w każdym czasie od chwili przyjęcia towaru.

Przyjmuje się w doktrynie, że odstąpienie od umowy wywiera skutek *ex tunc*. Przy umowie składu świadczenia obu stron są podzielne. Niewykonanie obowiązku pieczy po pewnym czasie od chwili przyjęcia towaru powoduje, że można mówić o zwłoce dłużnika tylko co do części świadczenia. W zasadzie więc (art. 491 § 2 zd. 1 k.c.) wierzyciel nie może odstąpić od umowy co do świadczeń, które już dłużnik wykonał. Trudno bowiem przyjmować, że w zakresie zobowiązań trwałych powstaną okoliczności podniesione przez zd. 2 art. 491 § 2 k.c. (ze względu na cel umowy wykonanie częściowe będzie miało dla składającego znaczenie). Słuszny jest jednak pogląd, że takie oświadczenie woli nie jest odstąpieniem w ścisłym tego słowa znaczeniu. Przy odstąpieniu tylko co do zaległej części świadczenia, oświadczenie wierzyciela „jedynie m o d y f i k u j e treść stosunku prawnego, i to w tym sensie, że z powinnego działania dłużnika wyłączony zostaje obowiązek wykonania zaległej części świadczenia,

¹⁴ Por. Orz. Arb., PUG 1966, nr 4, poz. 498.

a wierzyciel zostaje zwolniony z obowiązku wykonania odpowiadającej jej części własnego świadczenia"¹⁵.

Można przyjąć, że jeżeli dłużnik, po określeniu dodatkowego terminu, w dalszym ciągu nie wykonuje czynności będących przedmiotem obowiązku pieczy i tym samym towar jest dalej narażony na utratę, ubytek czy uszkodzenie, wierzyciel może od umowy odstąpić.

II

Odstępując od umowy składu z powodu braku pieczy nad rzeczą wierzyciel musi tę okoliczność wykazać. I tu także zaznacza się różnica w charakterze obowiązku pieczy i obowiązku wydania rzeczy w stanie nie pogorszonym.

O niewykonaniu obowiązku wydania rzeczy w stanie nie pogorszonym można mówić, gdy towar uległ uszkodzeniu względnie, gdy nastąpiła utrata lub ubytek w czasie od przyjęcia jego przez dłużnika aż do wydania osobie uprawnionej.

Wierzyciel musi wykazać, że rzeczywiście nastąpiła utrata, ubytek, lub że towar został uszkodzony. Do dłużnika natomiast należeć będzie wykazanie przyczyny szkody lub wykazanie braku winy (wykazanie działania z należytą starannością). Tak też sformułowane są przepisy o odpowiedzialności za składowany towar. Np. zgodnie z § 12 Regulaminu współpracy¹⁶ przedsiębiorstwo składowe „ponosi odpowiedzialność za utratę, ubytek lub uszkodzenie towarów w czasie od ich przyjęcia na skład aż do ich wydania ze składu, chyba że udowodni (podkr. J.N.), iż:

1) nie można było zapobiec szkodzie, mimo zachowania należytej staranności,

2) szkoda powstała w następstwie okoliczności, za które przedsiębiorstwo składowe według przepisów ustawowych odpowiedzialności nie ponosi".

Przykładowy katalog okoliczności, których wystąpienie powoduje zwolnienie przedsiębiorstwa składowego od odpowiedzialności zawiera § 58 Regulaminu składowania¹⁷. Przepis ten mówi o szkodach spowo-

¹⁵ Z. Radwański, *Uwagi o zobowiązaniach trwałych (ciągłych) na tle kodeksu cywilnego*, *Studia Cywilistyczne*, t. XIII - XIV, s.; 251.

¹⁶ Pełna nazwa brzmi: *Regulamin współpracy między PMTHZ i przedsiębiorstwami handlu zagranicznego lub ich kontrahentami w zakresie składowania towarów i związanych z tym usług*. Jest to załącznik do Zarządzenia Ministra Handlu Zagranicznego nr 58 z dnia 28 X 1965 r. (Dz. Urz. MHZ z 6 XII 1965 r., nr 23, poz. 137).

¹⁷ Pełna nazwa brzmi: *Regulamin składowania w polskich morskich portach handlowych*. Jest to załącznik do Zarządzenia Nr 1 Dyrektora Naczelnego Zjednoczenia Portów Morskich z dnia 10 stycznia 1968 r. (nie opublikowane).

dowanych właściwościami naturalnymi towaru, brakiem należytego opakowania, wadami ukrytymi, składowaniem towaru na wolnym powietrzu, siłą wyższą itp. Przegląd okoliczności zwalniających składownika od odpowiedzialności pozwala na stwierdzenie, że odpowiadać on będzie wówczas, gdy pogorszony stan towaru będzie miał związek z nienależyтым wykonaniem obowiązku pieczy.

Jak zostało ustalone, o niewykonaniu obowiązku pieczy można mówić już gdy towar jest narażony na pogorszenie, a adresat tego obowiązku jest zobowiązany do wykonania czynności zmierzających do tego, by towar pogorszeniu nie uległ. Ryzyko osiągnięcia tego rezultatu nie jest tym obowiązkiem objęte. Jeżeli świadczenie dłużnika polega tylko na wykonaniu obowiązku pieczy bez przyjęcia ryzyka osiągnięcia rezultatu (w postaci zobowiązania się do wydania rzeczy w stanie nie pogorszonym) zobowiązanie ma charakter „zobowiązania starannego działania”. Taki charakter ma podawane jako przykład świadczenie polegające na pilnowaniu stada owiec¹⁸.

Wykazanie przez wierzyciela, że postępowanie dłużnika jest niewłaściwe może, polegać na :

a) wykazaniu, że zachowanie dłużnika jest zgodne z normami-dyrektywami instrumentalnymi wynikającymi z przepisów szczegółowych lub z ustaleń kontraktowych,

b) wykazaniu, że konkretne działania nie są właściwe z punktu widzenia założonego celu w wypadku, gdy wybór działań pozostawiony jest adresatowi. W tym wypadku wierzyciel wykazuje brak odpowiedniej wiedzy u dłużnika (wiedzy fachowej czy też elementarnej — doświadczenia życiowego).

Aby to wykazać wierzyciel musi porównać zachowanie się dłużnika z określonymi zachowaniami oczekiwanymi. Te oczekiwane zachowania bierze się również pod uwagę przy konstruowaniu tzw. obiektywnego miernika staranności¹⁹. Tu bowiem także oceniając stopień staran-

¹⁸ Z. K. Nowakowski, *Zobowiązania rezultatu i starannego działania*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1959, nr 2, s. 101. Trudno jednak zgodzić się ze stanowiskiem M. Piekarskiego, że świadczenie przechowawcy na gruncie k.c. ma charakter „starannego działania”. Patrz M. Piekarski, *Przechowanie. Depozyt nieprawidłowy. Umowa składu. Odpowiedzialność utrzymujących hotele*, Materiały Szkoleniowe Centralnego Zaocznego Studium Prawa Cywilnego, Rodzinnego i Opiekuńczego, Katowice 1965/66. Zgodnie z art. 853 k.c. przechowawca zobowiązuje się zachować rzecz w stanie nie pogorszonym. Twierdzenie M. Piekarskiego znajdowało uzasadnienie na gruncie kodeksu zobowiązań. Zgodnie bowiem z art. 523 k.z. „przechowawca zobowiązuje się czuwać [podkr. J.N.] przez czas oznaczony lub nieoznaczony nad zachowaniem w stanie nie pogorszonym rzeczy...”

¹⁹ „Bez odpowiedniej skali porównawczej trudno uczynić komuś zarzut; zawsze potępieniu określonego postępowania musi towarzyszyć (w sposób wyraźny lub domniemany) wskazanie, jak postąpić należało w danej sytuacji”. A. Stelmachowski, *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1969, s. 252.

ności przy wykonywaniu poszczególnych czynności porównuje się konkretne (rzeczywiste) zachowania z zachowaniami oczekiwanymi ze względu na przyjęty miernik. Należy podkreślić, że przy zobowiązaniach dotyczących mienia społecznego należyta staranność dłużnika określa się w oparciu o art. 355 § 2 k.c. ustalający obowiązek szczególnej ochrony tego mienia.

Przy abstrakcyjnym mierniku staranności zaciera się różnica pomiędzy działaniem bezprawnym a działaniem z nienależyta starannością²⁰. O dłużniku, który nie wykonuje poszczególnych czynności zakreślonych obowiązkiem pieczy można więc powiedzieć, że nie wykazuje należytej staranności. Można posłużyć się przykładami. Jeżeli towary zagrażają innym towarom lub pomieszczeniom składowym ze względu na swoje właściwości, składownik powinien je usunąć (§ 49 Reg. skł. Podobnie § 14 pkt 2 o. w. skł.²¹, § 9 pkt 1 Reg. współpracy). Do obowiązków składownika należy wykonywanie prac manipulacyjnych jeżeli wymaga tego dobro towaru (§ 44 Reg. skł.). Składownik dokonuje naprawy uszkodzonych opakowań, a uszkodzony towar tak zabezpiecza, aby szkoda nie powiększyła się (§ 57 Reg. skł.). Podobnie, zgodnie z § 20 Reg. współpracy, jeżeli towar narażony jest na zepsucie, składownik obowiązany jest dokonać czynności, mających na celu zapobieżenie dalszemu zwiększaniu się szkody. Chłodnia składowa obowiązana jest do składowania towarów w temperaturach przewidzianych dla danego towaru w normach przedmiotowych z zakresu chłodnictwa składowego lub niższych (§ 17 o. w. skł.). Gdy znajdą w towarze zmiany jakościowe w stopniu grożącym przekroczeniu granic tolerancji przewidzianych normami przedmiotowymi z zakresu chłodnictwa, składownik obowiązany jest postąpić zgodnie z określonymi przepisami.

Adresat, który nie postępuje zgodnie z dyspozycjami norm zawartych w powyższych przepisach postępuje obiektywnie niewłaściwie²². Z drugiej strony jednak, jeżeli nie „zapobiegał dalszemu zwiększaniu się szko-

²⁰ Zwraca na to uwagę A. Stelmachowski, op. cit., s. 254. Różnica ta jednak istnieje. Przekonywająco podkreśla to M. Sośniak w: *Elementy winy nieumyślnej w prawie cywilnym*, Prace Prawnicze UŚ1, nr VI, Katowice 1975, s. 162 - 164.

²¹ Pełna nazwa brzmi: *Ogólne warunki umów składu towarów w chłodniach składowych między jednostkami gospodarki uspołecznionej*. Jest to załącznik do Zarządzenia Ministra Przemysłu Spożywczego i Skupu z dnia 22 listopada 1972 r. (Mon. Pol. nr 54 z 13 XII 1972 r., poz. 292).

²² Zachowanie obiektywnie niewłaściwe, to znaczy „niezgodne z przepisami prawa lub z innymi regułami postępowania, względnie — w przypadku odpowiedzialności *ex contractu* — z treścią zobowiązania spoczywającego na dłużniku". J. Dąbrowa, *Wina jako przesłanka odpowiedzialności cywilnej*, Wrocław 1968, s. 8. Autorka jednak widzi możliwość konstruowania obiektywnych przesłanek staranności obok elementu bezprawności. Ze stanowiskiem tym polemizuje A. Stelmachowski uważając, że „bezprawność to właśnie przekroczenie owych mierników”, op. cit., s. 254.

dy", nie usuwa „towarów zagrażających innym" itd. powiemy, że nie działa z należytą starannością (zakładając oczywiście, że zachowania te są oczekiwane z punktu widzenia obiektywnego miernika staranności).

Tak więc składający wykazując brak pieczy nad towarem wykazuje z a r a z e m winę składownika. Dlatego przy „zobowiązaniach starannego działania" mówi się o przesunięciu ciężaru dowodu winy na wierzyiciela. Chodzi jednak o to, że charakter obowiązku pieczy (nie obejmuje on przyjęcia ryzyka osiągnięcia rezultatu) jest tego rodzaju, iż niewykonanie jego może polegać tylko na niedołożeniu należytej staranności²³.

Ustalenie treści abstrakcyjnego miernika staranności należy do organów orzekających²⁴. Np., w jednym z nielicznych opublikowanych orzeczeń związanych z umową składu²⁵ GKA stwierdziła, że składownik (Zarząd Portu) nie dochował należytej staranności dla ochrony towaru przed zanieczyszczeniem, gdyż nie porozumiał się z gestorem towaru co do właściwego postępowania i nie zabezpieczył go przed zanieczyszczeniem. Brak należytej staranności (brak pieczy) wyrażał się w braku aktywnej postawy w przewyżnianiu przeszkód utrudniających wykonanie zobowiązania.

III

Z poprzednich ustaleń wynika, że piecza nad rzeczą jest zespołem zachowań (zarówno działań jak i zaniechań) zmierzających do zachowania danej rzeczy w stanie nie pogorszonym. Najogólniej określając obowiązek pieczy można powiedzieć, że jest to obowiązek dążeń i a do spowodowania określonego stanu rzeczy. Obowiązek ten jest wyznaczony przez zespół norm nakazujących odpowiednie zachowania określonym adresatom. Normy te mogą mieć różny charakter. Przede wszystkim zwraca uwagę ich różny stopień ogólności.

W danym systemie prawnym może istnieć norma ogólna wyznaczająca obowiązek pieczy i wówczas do adresata należy wybór odpowiednich działań i zaniechań niezbędnych dla zrealizowania pożądanego stanu rzeczy. Prowadzi to do tego, że adresat ten sam musi formułować (wynioskowywać) szczegółowsze normy wynikające instrumentalnie z ogólnego obowiązku pieczy. Należy bowiem przyjąć, że jeżeli w systemie prawnym istnieje norma nakazująca zrealizować określony stan rzeczy, to istnieje także norma nakazująca czynić to, co jest konieczne dla jego zrealizowania oraz zakazująca tego, co jest wystarczające dla niezrealizowa-

²³ Por. G. Domański, op. cit., s. 147.

²⁴ Por. także E. Kulesza, J. Słoniński, *Miara staranności w uspołecznionym obrocie gospodarczym*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1974, nr 3, s. 105.

²⁵ Orzeczenie GKA z dnia 31 VII 1973 r. (HZ-II-11079/72), OSPiKA nr 7-8/74.

nia się tego stanu rzeczy²⁶. Jak widać formułowanie odpowiednich dyrektyw instrumentalnych wymaga pewnego zasobu wiedzy o związkach przyczynowych²⁷.

Ogólna reguła zawarta w art. 837 k.c. mówi, że w wypadku braku umownego określenia szczegółowych dyrektyw, adresat winien mieć na uwadze właściwości przechowywanej rzeczy i inne okoliczności.

Szczegółowsze przepisy uściślają ogólną regułę zawartą w tym przepisie. Niektóre z nich szczegółowo wyznaczają tylko sytuacje, w których dana norma znajduje zastosowanie określając zarazem w sposób ogólny zachowania, których dana norma dotyczy. W tym wypadku sytuacja adresata normy jest już nieco ułatwiona. Ale i w takiej sytuacji musi on wiedzieć np. kiedy jest konieczne używanie cudzej rzeczy, musi wiedzieć jakie okoliczności należy uznać za muszające do oddania rzeczy do przechowania innej osobie, czy kiedy rzecz jest narażona tak dalece, że należy ją sprzedać (art. 838, 839, 840 k.c., § 22 o. w. skł., § 9 pkt 2 Reg. współpracy, § 49 Reg. skł.).

Istnieje także szereg przepisów jeszcze bardziej ułatwiających pozycję przedsiębiorstwa składowego. Nakazują one bowiem składającemu przekazywanie informacji dotyczących stanu składowego towaru jak i danych o niezbędnych warunkach jego przechowywania. I tak, zgodnie z § 18 Reg. skł., składający obowiązany jest w tzw. zleceniu złożenia podać „szczególne właściwości towaru i dodatkowe dane, o ile towar wymaga specjalnych warunków składowania oraz wszelkie inne dane niezbędne dla prawidłowego wykonania zlecenia”. Składający winien także wydać odpowiednią dyspozycję złożenia towaru w składzie specjalnym (§ 8 pkt 1 Reg. skł.). Także przy składowaniu towarów w chłodniach składowych do każdej dostawy składający obowiązany jest dołączyć zlecenie przyjęcia towaru zawierające określenie rodzaju, ilości i jakości towaru (§ 8 pkt 1 o. w. skł.). Podobne uregulowanie zawiera § 13 Reg. współpracy, zgodnie z którym składający obowiązany jest podać „specjalne właściwości towaru oraz wymagane warunki składowania”. Przepisy przewidują odpowiednie sankcje na wypadek braku tych informacji. Np. zgodnie z § 59 Reg. skł., jeżeli składający przy złożeniu towaru na skład nie podał składownikowi specyficznych właściwości fizycznych i chemicznych tego towaru, nie może on dochodzić w stosunku do skła-

²⁶ Z. Ziemiński, *Metodologiczne zagadnienia prawoznawstwa*, Warszawa 1974, s. 154 i nast.

²⁷ Przede wszystkim należy wiedzieć, że zrealizowanie przez normę-dyrektywę instrumentalną celu prowadzi do zrealizowania obowiązku głównego. Przyjmuje się wówczas regułę. Jeżeli obowiązuje norma P (w omawianym wypadku norma wyznaczająca obowiązek pieczy) oraz prawdą jest, że odpowiednie zachowanie się w sposób A (np. dokonanie odpowiednich czynności konserwacyjnych) jest niezbędne dla osiągnięcia rezultatu wyznaczonego przez normę P, to obowiązuje norma nakazująca czynić A.

downika roszczenia o wynikłe stąd szkody. Podobne uregulowanie zawiera § 15 Reg. współpracy.

Obowiązek przekazywania informacji mogących przyczynić się do lepszego wykonania umowy wynika także z klauzuli art. 386 k.c. nakładającej obowiązek współdziałania przy wykonywaniu umów.

Dane, o których mowa wyżej, mogą ulegać weryfikacji w czasie trwania umowy. W związku z tym składający winien interesować się losem złożonego towaru, a składownik powinien mu to umożliwić zezwalając na oglądanie przyjętych na skład towarów (art. 855 k.c. § 21 Reg. współpracy, § 6 Reg. skł., § 30 o. w. skł.).

Obowiązek podjęcia konkretnych działań może być różnie określony. Przykładowo: informacja „towar mało odporny na wilgoć” będzie zawierała dyrektywę nakazującą składowanie towarów w miejscach suchych; informacja, że dany towar jest niebezpieczny (żrący, cuchnący, łatwopalny, wybuchowy, trujący itp.) zawiera dyrektywę nakazującą działania zgodne z określonymi przepisami szczegółowymi, jak np. z przepisami § 1 pkt 6 Reg. skł., § 4 Reg. współpracy.

Na podstawie powyższych uwag można przyjąć, że obowiązek pieczy wyznaczony jest przez zespół norm o charakterze instrumentalnym w stosunku do normy nakazującej zachowanie rzeczy w stanie nie pogorszonym. Normy te można wyinterpretować z ustaleń umownych oraz z przepisów o różnym stopniu szczegółowości.

IV

Do pieczy nad rzeczą obowiązane jest przedsiębiorstwo składowe przez cały czas trwania umowy składu (umowa składu może być zawarta na czas określony lub nie określony). Powstaje pytanie: w oparciu o jakie normy kwalifikować postępowanie składownika, gdy w jego władaniu znajdzie się towar jeszcze przed zawarciem umowy składu lub po jej wygaśnięciu. Z podobnym problemem spotykają się przedsiębiorstwa transportowe.

W odniesieniu do tych ostatnich W. Górski uważa, że w takich okolicznościach można mówić o dorozumianej umowie składu²⁸. Gdy natomiast zachodzi sytuacja określona przez zakres zastosowania normy wynikającej z art. 787 k.c., wspomniany autor uważa, że „należy chyba po prostu uznać, że w określonym momencie kończy się proces przewozowy, a rozpoczyna się piecza przewoźnika nad przesyłką na podstawie przepisów odnoszących się do składowania bądź przechowania”²⁹.

Możliwa jest także inna interpretacja. Przede wszystkim można przyjąć, że sytuacja, gdy wierzyciel pozostawia towar po formalnym rozwią-

²⁸ W. Górski, *Prawo przewozowe*, s. 170.

²⁹ *Ibidem*, s. 170.

zaniu umowy, jest tylko jedną z sytuacji określonych przez zakres zastosowania normy art. 787 k.c. W odniesieniu do umowy składu podobną rolę spełniają np. § 9 pkt 2 Reg. współpracy czy § 49 Reg. skł. Zachowanie odbiorcy można w takiej sytuacji traktować jako „odmowę przyjęcia towaru” albo przynajmniej jako jedną z przyczyn braku możliwości doręczenia przesyłki. Pozostają więc tylko dwie wspomniane wyżej sytuacje: albo towar znajduje się w faktycznym władaniu przedsiębiorstwa przed zawarciem umowy, albo po jej rozwiązaniu.

W pierwszym wypadku, moim zdaniem, obowiązek pieczy ciąży na danym podmiocie na mocy ogólnych przepisów, których celem jest ochrona własności społecznej oraz zabezpieczenie gospodarki narodowej przed stratami. Słuszną wydaje się być teza, iż „każda jednostka gospodarki uspołecznionej obowiązana jest — nawet w braku indywidualnych zobowiązań umownych — strzec składników własności społecznej, które znalazły się w jej władaniu, bez względu na charakter stosunku prawnego łączącego strony”³⁰.

W drugim wypadku obowiązek pieczy wynika bezpośrednio z wyżej wspomnianych przepisów (art. 787 k.c., § 9 pkt 2 Reg. współpracy, § 49 Reg. skł.), które określają zachowanie się przewoźnika (składownika) w sytuacji, gdy towar nie zostanie we właściwym czasie odebrany. Zgodnie np. z art. 787 k.c., czynności składające się na obowiązek pieczy w tych okolicznościach, w braku innych wskazówek, będą polegały na: a) oddaniu rzeczy na przechowanie, b) innym zabezpieczeniu, c) sprzedaży rzeczy (§ 2 art. 787 k.c.). Praktyka wykazuje, że najczęściej władający towarem zabezpiecza go przyjmując na swój skład, gdyż często nie ma on innego wyboru³¹. Jednak czym innym jest eksploatowanie własnych pomieszczeń składowych, a czym innym zawarcie umowy składu.

Taka interpretacja pozwala na uniknięcie konstrukcji dorozumianej umowy składu, która w praktyce może okazać się zupełnie fikcją. Umowa składu jest bowiem umową pomiędzy składającym a składownikiem, którym jest wyspecjalizowane przedsiębiorstwo posiadające odpowiednie zaplecze i zatrudniające fachowców. Od przedsiębiorstwa takiego można wymagać wypełniania wszystkich obowiązków wynikających z umowy, a w szczególności obowiązku konserwacji nałożonego na przedsiębiorstwo przede wszystkim w celu zachowania rzeczy w stanie nie pogorszonym. Nie zawsze można wymagać od przedsiębiorstwa transportowego wykonywania tego obowiązku, które nie mając praktycznie innego wyboru, przyjmuje towar na swój skład nie zawsze do tego odpowiednio przygotowany. Należy pamiętać, że przepis nakładający obowiązek konserwacji

³⁰ W. Opalski, *Mienie ogólnonarodowe w świetle prawa cywilnego*, Warszawa 1975, s. 185 - 186. Wcześniej tezę tę wysunął J. Trojanek w *Obowiązek współdziałania jednostek gospodarki uspołecznionej przy zawieraniu i wykonywaniu umów*, Warszawa 1971, s. 159.

³¹ Por. W. Górski, *Prawo przewozowe*, s. 170.

ma charakter *ins cogens*. Zresztą nawet przedsiębiorstwo składowe, które włada towarem po rozwiązaniu umowy nie zawsze jest w stanie zabezpieczyć zalegający towar w taki sposób, jak podczas trwania umowy składu. Przedsiębiorstwo bowiem posiada określone (ograniczone) możliwości eksploatacji swej powierzchni składowej. Nieplanowe zaleganie towaru może spowodować, że składownik nie będzie w stanie odpowiednio zabezpieczyć wszystkich towarów znajdujących się na jego składzie, przy czym pierwszeństwo odpowiedniego zabezpieczenia powinno przysługiwać towarom, które nie zalegają.

V

Na zakończenie uzasadnione wydaje się być krótkie zestawienie poprzednich ustaleń.

1) Obowiązek pieczy w umowie składu jest obowiązkiem samodzielnym mimo, iż występuje obok obowiązku wydania rzeczy w stanie nie pogorszonym, w stosunku do którego ma charakter instrumentalny.

2) Treścią tego obowiązku jest działanie zmierzające do tego, by towar nie uległ pogorszeniu.

3) W umowie składu obowiązek pieczy nad rzeczą jest obowiązkiem głównym.

4) O niewykonaniu obowiązku pieczy nad rzeczą mówimy już wówczas, gdy towar jest narażony na utratę, ubytek lub uszkodzenie.

5) Niewykonanie tego obowiązku może stanowić podstawę do odstąpienia od umowy składu na zasadzie art. 467 i 491 k.c.

6) Czynności wyznaczone przez obowiązek pieczy są także brane pod uwagę przy konstruowaniu obiektywnych przesłanek należytej staranności niezbędnych dla oceny stopnia zawinienia przy niewywiązaniu się z obowiązków umownych.

7) Obowiązek pieczy nad rzeczą może wynikać z różnych przepisów. Mogą to być przepisy ogólne, a także przepisy regulujące inne umowy niż umowa składu (np. umowę przewozu czy spedycji). Obowiązek pieczy wynikający z umowy składu wyróżnia spośród innych przede wszystkim to, że w skład czynności będących jego przedmiotem wchodzi czynności konserwacyjne.

L'OBLIGATION DE LA PROTECTION DE LA CHOSE DANS LE CONTRAT D'ENTREPÔT

R é s u m é

Le développement dynamique du chiffre d'affaires de marchandise cause l'accroissement permanent du rôle des unités menant l'activité de service au profit des marchandises. Cette activité mène entre autres les entreprises d'entrepôt con-

cluant avec d'autres unités des contrats d'entrepôt. L'une des obligations essentielles résultant du contrat d'entrepôt est l'obligation de la protection de la chose (marchandise), c'est-à-dire — en disant le plus largement — la surveillance que son état ne s'aggrave pas. Les actes se composant à cette obligation sont déterminés par les normes appuyées sur les dispositions de divers degrés de la généralité.

Le contenu de l'obligation de la protection sont les actes (les abandons) visant à cela, que l'état de la marchandise ne subisse pas à l'aggravation. On dit du non accomplissement de cette obligation déjà alors quand la marchandise est menacée de la perte, diminution ou endommagement. Exposer la marchandise au danger d'empirer peut statuer la base à la renonciation du contrat d'entrepôt en vertu des articles 467 et 491 du code civil.

L'obligation de la protection résultant du contrat de l'entrepôt est une obligation principale et indépendante malgré qu'il existe à côté de l'obligation de rendre une chose à l'état non aggravé, par rapport à laquelle elle a le caractère instrumental. Les actes indiqués par l'obligation de la protection sont pris en considération en construisant des prémisses objectives des soins convenables nécessaires pour apprécier le degré de la faute de l'entreprise d'entrepôt.

Les constatations citées ci-dessus peuvent être utiles à l'analyse d'autres contrats liés aux services au profit des marchandises.